պատկանիք, պահած է իր վաղեմի Հայրենիքէն զինք բնորոշող գիծերը, ինչպէս իր իմացական մշակոյթը՝ որ ազգի մը անցեալի բարօրութիւնը կը յատկանշէ։

Երբ անդթաբար պառակտեցաւ յեղափոխութիւններով եւ տիրապետութեամբ, Հայ Ազգը ապաւինեցաւ իր ժողովուրդին իմացականութեան եւ հաւատքին. հոն գտաւ իր ազգապահպանման փրկութեան լաստը։ Անոր գրական արտադրութիւնները եւ կրօնական հոգին Հայաստանի ազգային հանճարը կը յաւերժացնեն աշխարհի մէջ։ Հայազգի պատանիներուն դաստիարակութիւնը, ուրեմն, հայրենասիրական հասարակաց գործ մըն է, մանաւանդ որ անհատական բարեգործական յատուկ գործ մըն է։ Եւ մանաւանդ կրօնական վարժարանի հաստատութենէն ի վեր, որուն դուք մէկ փառաւոր ճիւղն էք, ձեր յարաբերութիւնները Եւրոպային հետ եղան աւելի պտղաբեր, աւելի արդիւնաւոր։ Ժամանակին արդէն եղբայրակից էիք մեզի քրիստոնէութեամբ, ընդգրկած առաջին դարերէն սկսեալ։ Աներկիւղ ու բարեպաշտ Մխիթարի Վենետիկեան Հիմնարկութիւնը ԺԸ. դարուն, ձեզի առաջնորդեց, Եւրոպային հետ, միտքի եւ գիտութեան առեւտուրին մէջ. արեւելեան Բենետիկեաններ, Մխիթար չղթան եղաւ արեւմտեան Բենետիկեաններուն, իսկ Ֆրանսան այնքան համակրելի Ս. Բենեդիկտոսի Կարգին, ընդունեցաւ ձեր փարիզեան դաղութը եղբայրական գուրգուրանքով։ Մեր գիտունները միայն հնուց ծանօթ էին Ադրիականի Ս. Ղազարու Միաբանութեան, դուք Փարիզ եկաք ժողովրդականացնելու, ԺԹ. դարուն, Վենետիկի Մխիթարեան մեծ Միաբանութիւնը։

Այսպէս ձեր կապերը Ֆրանսայի հետ ամէն օր դարձան աւելի սերտ, ու ասպնջական Ֆրանսային շնորհիւ, դուք Արեւելք տարիք Արեւմտեան քաղաքակրթութեան առաւելութիւններուն մասնակցութեան մը բարիքը։

Այսօր աւելի ճանչցուած են ձեր բարոյագէտներու, պատմաբաններուն, բանաստեղծութիւններուն երկերը ազգային խոր նկարագրով քանդակուած, ճանչցուած ու գնահատուած են անոնք Ֆրանսայի մեր ուսումնասէրներէն, անմրցելի յաջողութեամբ։ Դուք նոր ու էական կաթիլ մը թափեցիք մարդկային գիտութիւններու ընդարձակ շտեմարանին մէջ։ Ձեզմով մենք վերագտանք կորսուած եւ այլակերպուած յուշարձաններու հետքերը, ու Մխիթարի յաջորդները դարձան մրցակիցներ, գործակիցներ մեր բարձրագոյն վարժարաններուն։

Ձեր աղնիւ փարումը Ֆրանսայի հանդէպ յայտնուեցաւ, երբ դիւրութեամբ խառնեցիք ձեր սովորութիւնները եւ ձեր միտքը, մեր ունակութիւններուն, մեր լեզուին ու ծանօթացաք մեր օրէնքներուն։ Մեր բարձրագոյն վարժարանները լեցուեցան ձեր աշակերտներով, ու եթէ ներելի է ինձ ըսել այս վերջիններուն համար, անոնք յատկապէս նկատուեցան մեր համալսարաններուն մէջ, իրենց ջանասիրութեամբ, ուղղամտութեամբ եւ Ֆրանսերէնը իւրացնելու յատկութեամբ։ Այսպէս քաջալերեցինք, բացառիկ շնորհներով, Մխիթարեան ձեր վարժարաններու ուսումները։

Մեր քաղաքական դաշնակիցներն ալ, գուցէ առանց ազդեցութեան չմնացին այն բարօրութենէ որով դուք կը վայելէք, եւ թէ Ֆրանսան անդիտակից չէ այն շինարար նպաստին զոր ունեցաք մեր դաշնակիցներու ոմանց մօտ։ Երջանիկ դար է ստուգիւ ուր կ՚ապրինք, ձեր ճակատագրին համար։ Անցած է այն կրօնական բաժանումներու ժամանակը՝ որ ձեզի համար այնքան վրճռական եղաւ։ Կառավարութիւններ, որոնք ձեր վիճակը իրենց լուծին տակն էին առած, այսօր ազատութիւնը կը յարգեն իրենց խղճի գիտակցութեամբ, եւ Կ. Պոլիսը, այսօր այնքան ասպնջական է ձեզի որքան Փարիզ, շնորհիւ պայծառամիտ Վեհապետի մը որ ի պատուի է իմաստուն օրէնքներով, ու կը ճանչնայ յայտնապէս թէ իր ամէնէն ամուր նեցուկը՝ յարգանքն է մարդոց բնական իրաւունքին իրենց կրօնական հաւատքին հանդէպ։

Եթէ, արդի աշխարհի մէջ, հայ ընկերակցութեան ըրած այս անդրադարձութիւններէն, կ՚անցնիմ ուսումնասիրելու ձեր քննութեան յատուկ պարագան, այս տան մէջ, ուր ձեր բարի ազնուութիւնը կը կոչէ զիս բաշխելու աշխատութեան վարձատրութիւնները, որովհետեւ առիթ կը գտնեմ արդար գնահատանքի մը։

Ձեր Միաբանութիւնը պայծառացաւ մեր մօտ, երկու գրական գործերով, որոնք կ՚երաշխաւորեն իր վարկը, եւ արժանի է որ հասարակութիւնը ծանօթանայ անոր։ Վենետիկի Ս. Ղազարը գիտութեան կեդրոն մըն է, հայ գրականութեան Օքսֆորտն է։ Բայց Փարիզի Վարժարանը, հիմնուած Սամուէլ Մուրատեանի վեհանձնութեամբ, կը բնորոշուի աւելի ուրիշ նկարագրով մը որ կ՚արժէ չեշտել։ Ան Ֆրանսացիներուն հարազատ միտքին կնիքը որդեգրեց։ Հոն կրթութիւն կը բաշխէք ամէն աստիճաններու անհամեմատելի գերազանցութեամբ։ Եւ ինչ որ ձեր պատիւն է ամէն բանի վրայ, ինչ որ ձեզ կը կապէ Ֆրանսային յատուկ համակրանքով՝ է Ընկերային եւ Գիտութիւններու ձեր վարժարանը։

Դուք կը դաստիարակէք այս Ուսումնարանին մէջ, տնտեսագէտ սերունդներ, ուր Օսմանեան կայսրութիւնը կը ջանայ քաջալերել, գործածել ու որդեգրել զանոնք, վասնզի այս բեղուն ստեղծագործումը անսահման առաւելութիւններ կ՚ընձեռէ անոր ապագային։

Ձեր վարժարանին այս աշխատութիւնը ծնունդ տուաւ արդէն՝ շատ մը գործերուն, որոնք կրնան որպէս տիպար օրինակներ ցուցադրուիլ, եւ որուն արժանիքը ցուցադրելու հոս երջանիկ եմ։ Պարոն Փրատիէ Ֆոտէրէի իրաւունքի, օրէնսգիտութեան եւ քաղաքագիտութեան ընդհանուր սկզբունքները լաւագոյն գիրքեր են, որոնք կարելի է տալ երիտասարդներուն ձեռքը. իսկ եթէ այս գործերուն վրայ աւելցնենք նաեւ մարդկային իրաւունքի հրատարակութիւնները, նոյն վարժապետին, կ՚ունենանք ճշգրիտ աստիճանը ձեր վարժարանին մեծ արժէքին, որ ներշնչած է այս գործերը։

Շարունակեցէք, Պարոններ, այս գործերը որ այնքան գնահատելի են եւ այնքան փնտռուած։ Մեծ պարտականութիւն մը կատարելու գիտակցութեան պիտի միացնէք անգնահատելի օգուտը ձեր ազգին մատուցած ծառայութիւններուն, եւ ազնուօրէն գնահատուած ձեզ կառավարող վեհանձն իշխանէն։

Կ՚ողջունեմ, նախ, այս առթիւ Ֆրանսայի հաւատարիմ բարեկամի մը պատուիրակը, ներկայացուցիչը Գերագոյն Դրան, որ իր ներկայութեամբ կը վկայէ թէ որքան հաճելի է իշխանին ձեր հայրենասիրական գործը, եւ խրախուսելու ձեր ճիգերը ներմուծելու համար իր պետութեան երիտասարդութիւնը հասարակաց շահերուն լաւագոյն մատակարարութեան մը սկզբունքներուն մէջ։

Իսկ դուք, Պատանիներ, որ կը լսէք զիս, վստա-